

بررسی رابطه سرمایه نمادین مبتنی بر الگوی ایرانی - اسلامی با سبک زندگی اسلامی بر مبنای سیره رضوی (مورد مطالعه، شهروندان شهر اصفهان)

ولی محمد درینی^۱، احسان نامدار جویمی (نویسنده مسئول)^۲،
محمد تابان^۳، صید مهدی ویسه^۴

چکیده

هدف از نوشتار حاضر، بررسی رابطه سرمایه نمادین مبتنی بر الگوی ایرانی-اسلامی با سبک زندگی اسلامی بر مبنای سیره رضوی است. با تدوین یک سؤال کلی و شش سؤال جزئی، مشخص شد سرمایه نمادین ایرانی-اسلامی با سبک زندگی اسلامی و ابعاد آن (آموزش زندگی دینی در هر زمان، الگوسازی سیره اهل بیت^{علیهم السلام}، اصول عقاید دینی، اصول تولی و تبری، آموزش بندگی و عبادت و غفلت زدایی) رابطه معنادار و به ترتیب برابر با ۰/۶۱، ۰/۷۳، ۰/۵۴، ۰/۴۲، ۰/۳۸، ۰/۴۵، ۰/۶۸ دارد. نمونه‌گیری نیز به روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای و تعداد نمونه با استفاده از جدول مورگان برابر با ۳۸۴ نفر در جامعه مورد بررسی یعنی شهروندان مناطق ۱۵ گانه شهر اصفهان است. نتایج نشان می‌دهد هر چه افراد خود و خانواده‌شان را ملتزم به رعایت شئون اسلامی و پیروی از سبک زندگی اسلامی کنند، بیشتر به نمادهای اقتصادی-اسلامی، اجتماعی-اسلامی و فرهنگی-اسلامی احترام می‌گذارند، در زندگی خود به کار می‌گیرند و استفاده و پیروی از آنها را به دیگران نیز پیشنهاد می‌دهند.

واژه‌های کلیدی

سرمایه نمادین ایرانی-اسلامی، سرمایه نمادین فرهنگی، سرمایه نمادین اجتماعی، سرمایه نمادین اقتصادی، سبک زندگی اسلامی بر مبنای سیره رضوی

vm.darini@yahoo.com
davood.joyame@gmail.com
taab1347@yahoo.com
amir7912000@yahoo.com

۱. استادیار گروه مدیریت دانشگاه پیام نور واحد لواسانات تهران
۲. کارشناس ارشد مدیریت بازرگانی - گرایش بازاریابی، دانشگاه ایلام
۳. استادیار گروه مدیریت دانشگاه ایلام
۴. استادیار گروه مدیریت دانشگاه ایلام

مقدمه

«یکی از ابعاد پیشرفت با مفهوم اسلامی عبارت است از سبک زندگی، رفتار اجتماعی و شیوه زیستن ما، اگر از نظر معنویت نگاه کنیم که هدف انسان رستگاری، فلاح و نجات است، باید به سبک زندگی اهمیت بدهیم» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱).

معنویت، به انسان، اطمینان قلبی و آرامش روحی می‌بخشد، آن‌گونه که خداوند در قرآن می‌فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ؛ آن کسانی که ایمان می‌آورند و دل‌هایشان با یاد خدا سکون و آرامش پیدا می‌کند. به درستی که دل‌ها با یاد خدا آرام می‌گیرد» (رعد/ ۲۸). «هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَرْدُوا إِلَيْهَا مَعَ إِيمَانِهِمْ؛ خداست که به دل‌های مؤمنان آرامش و اطمینان خاطر داده است تا ایمانی بر ایمان خود بیفزایند» (فتح/ ۴). چنین انسانی خود را از دام شهوت نفسانی، مادیات و لذت‌های زودگذر دنیایی می‌رهاند و سعادت را در عفت، پاکدامنی، شرافت و برپایی جامعه‌ای سالم و انسانی می‌داند و کارهایی انجام می‌دهد که به خیر و صلاح خود و جامعه است (ارمکی و نعلچی، ۱۳۹۳: ۱۴۸).

یکی از راه‌های تبیین الگوی سبک زندگی، شناسایی عناصر و مولفه‌هایی است که اندیشمندان به‌عنوان ویژگی‌های سبک زندگی برشمرده و در تحقیقات خود بدان اشاره کرده‌اند. به‌عنوان مثال، برخی اندیشمندان غربی از آنجا که سبک زندگی را شامل همه رفتارها، افکار، احساس‌ها و کنش‌های اجتماعی افراد دانسته‌اند، مواردی مانند: شیوه تغذیه، خودآرایی و پوشش، نوع مسکن، وسایل حمل و نقل، شیوه‌های گذران اوقات فراغت و ... را به‌عنوان بخشی از مولفه‌های سبک زندگی برشمرده‌اند.

در موارد مطرح‌شده توسط این اندیشمندان، به مولفه‌های زیر اشاره نشده است:

نوع اعتقاد و بینش فرد، نوع اندیشه و منطق حاکم بر اعمال فرد، نوع گرایش و روابط انسانی فرد در خانه و جامعه، نوع احساس‌ها و روابط عاطفی فرد در خانه و جامعه، کیفیت تأمین نیازهای بعدی فرد در محیط‌های مختلف، توجه به دوران قبل و بعد از حیات فرد در

دنیا، توجه به جایگاه دین در زندگی فرد، توجه به جایگاه اراده در شکل‌گیری سبک زندگی و توجه به کیفیت اعمال فرد در فرایند سبک زندگی (جانی‌پور و سروری مجد، ۱۳۹۳: ۵۶-۵۷).

یکی از امتیازهای خاص سبک زندگی اسلامی آن است که در آن به همه عوامل و عناصر فردی، اجتماعی، عاطفی، اعتقادی، اقتصادی و... زندگی فرد توجه کرده و تلاش دارد به صورت آیین‌نامه و دستوری کامل و جامع در همه زمینه‌ها و بدون ایجاد ابهام و نقصی، زندگی فرد را از پیش از تولد تا بعد از حیات، برنامه‌ریزی و هدایت کند. این مطلب بدان معناست که سبک زندگی اسلامی، پیوستاری بزرگ است که مراتب مختلفی با توجه به سطح نگرش‌ها، بینش‌ها و قابلیت‌های افراد دارد.

هر چه قابلیت و توانایی افراد در برخورداری و فهم معارف دینی گسترش یابد، سطح سبک زندگی آنان ترقی پیدا می‌کند و کاهش این سطح بیانگر نداشتن توانایی فرد در فهم معارف و برخورداری از مواهب این نعمت بزرگ است.^۱

از طرف دیگر، انسان موجودی متعالی و همواره به دنبال کمال است و نمادهای کمال و نیمه گمشده خود را در هر چیزی جست و جو می‌کند و زمانی که این نمادها را در چیزی می‌یابد، خود را به آن نزدیک یا شبیه می‌کند. این نمادها و سرمایه‌های نمادین به طور کلی به سه گروه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قابل تقسیم‌بندی هستند که می‌توانند به طور کلی به دو گروه نمادین مبتنی بر الگوی ایرانی-اسلامی (دینی و اخلاقی) و نمادین مبتنی بر الگوی غربی و مادی (لذت‌ها و منافع زودگذر) تقسیم شوند (نامدار، ۱۳۹۳).

جایی از جامعه نیست که بتوان گفت سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وجود ندارند. از این رو چون سرمایه نمادین می‌تواند بخشی از سایر سرمایه‌ها تعریف شود، به طور کلی می‌توان گفت سرمایه نمادین در سراسر جامعه وجود دارد و حضورش احساس می‌شود

۱. اشاره به آیه «الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ اَتَمَّتْ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيْتُ لَكُمْ الْاِسْلَامَ دِينًا» (مانده/ ۳).

و می‌تواند از زمانی به زمانی دیگر و از مکانی به مکان دیگر تغییر یابد و گونه‌های مختلف به خود بگیرد (نامدار، ۱۳۹۳).

حال با توجه به مسائل مطرح شده، چگونگی تأثیر سرمایه نمادین بر گفتار، پندار و کردار (سبک زندگی) مردم احساس می‌شود و از این رو در پی بررسی رابطه سرمایه نمادین مبتنی بر الگوی ایرانی-اسلامی با سبک زندگی اسلامی مبتنی بر سیره رضوی در ایران هستیم تا بتوانیم با تغییر در یکی، متغیر دیگر را توسعه و ارتقا بخشیم.

ادبیات نظری

در قرآن کریم مرتب درباره افزایش ابعاد ایمانی به افراد جامعه ایمانی امر شده^۱ و در تعریف منافقان نیز مسئله نزدیکی و دوری آنان به کفر و ایمان مطرح شده است^۲ (جانی پور و سروری مجد، ۱۳۹۳: ۵۸).

ابعاد و مولفه‌های سبک زندگی اسلامی مبتنی بر الگوی سیره رضوی عبارت‌اند از:

۱. غلبه رویکرد آموزشی در مناسک عبادی

هر انسانی برای بیان مطالب و مقاصد ذهنی خویش، گونه‌ای از قالب‌های بیانی را اخذ کرده و از آنها برای وصول به مطلوب ذهنی خود در کلام استفاده می‌کند. استفاده از قالب‌های بیانی، امری کاملاً طبیعی است و در حقیقت همچون بافت متن، در زمینه هر جمله‌ای وجود داشته و محتوای اصلی آن جمله را بیان می‌کند (همان: ۶۳).

در ادعیه رضوی، فراوانی قالب بیانی «تجلیل» نسبت به دیگر قالب‌های بیانی بیشتر است. منظور از تجلیل، عبارت‌هایی است که در آن، فرد به همراهی یا دوستی با شخصی یا پیروی

۱. اشاره به آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ» (نساء/ ۱۳۶).

۲. اشاره به آیه «هُمَ لِلْكَفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ» (آل عمران/ ۱۶۷).

از مذهب و مسلکی افتخار می‌کند و آن‌را بزرگ می‌شمرد. همچنین در بسیاری از موارد مشاهده می‌شود گوینده یا نویسنده در ابتدای کلام، به تعدادی از افراد و گروه‌ها درود و سلام فرستاده و با احترام از ایشان یاد می‌کند. در حقیقت باید گفت تجلیل از این مقام‌ها و

افراد، به‌خاطر جایگاه آن شخصیت یا گروه و اهمیت آن در منویات متکلم است. در برخی موارد، گوینده کلام قصد دارد با اشاره به آن مقام و جایگاه، آن فرد را به‌عنوان الگو و اسوه معرفی کند. این مطلب به‌ویژه در مواقعی که برخی اوصاف و ویژگی‌های آن فرد نیز بیان می‌شود، جلوه بیشتری پیدا می‌کند (یاوری و جانی‌پور، ۱۳۸۸: ۹۶-۷۸).

۲. الگوسازی از اهل بیت^(ع) با توصیف و معرفی ایشان

در ادعیه امام رضا^(ع)، ایشان تلاش دارند بیش از آنکه به رفع حوائج مردم پرداخته و متونی را صرفاً برای برآورده شدن حاجت‌های مادی و معنوی به مردم آموزش دهند، نقش و جایگاه اهل بیت^(ع)، دین اسلام و قرآن‌کریم را به مردم جامعه گوشزد کرده و آنان را متوجه این مهم سازند که برکت‌ها و خیرهای موجود به‌واسطه حضور این افراد و موارد است و همه نواقص و کمبودها نیز با توجه به این افراد و موارد برطرف می‌شود (جانی‌پور و سروری‌مجد، ۱۳۹۳: ۶۵). نکته جالب آن است که در بسیاری از ادعیه‌های صادره از امام رضا^(ع) مشاهده می‌شود پیش از بیان هر گونه مطلب و درخواستی، از پیامبر اکرم^(ص) و اهل بیت^(ع) به تجلیل اشاره شده و در برخی موارد به صراحت از آنان نام برده شده است (به‌عنوان مثال ر.ک: ادعیه شماره ۴، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۸ و....).

در موارد متعددی نیز به جایگاه والای اهل بیت^(ع) در نظام خلقت و همچنین جایگاهشان در نزد خداوند و اینکه امور هستی در دست اهل بیت^(ع) است، اشاره شده و بدین وسیله تلاش شده تا جامعه اسلامی از خلال قرائت این دعاها در مناسبت‌های

مختلف و در هنگام وقوع حوادث و مشکلات، متوجه مقام شامخ اهل بیت عصمت و طهارت^(ع) شده و از این طریق به آنان تقرب جویند (به عنوان مثال ر.ک: ادعیه شماره ۲۱، ۲۳، ۳۲ و...).

به عنوان نمونه می توان به بخشی از دعای شماره ۲۱ اشاره کرد که در آن به تجلیل از امیرالمومنین^(ع) پرداخته و می فرمایند:

وَأَنَّ عَلِيًّا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ سَيِّدَ الْأَوْصِيَاءِ وَوَارِثَ عِلْمِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَّمَ الدِّينَ وَمُبِيرَ الْمُشْرِكِينَ وَمَمِّيزَ
الْمُنَافِقِينَ وَمُجَاهِدَ الْمَارِقِينَ أَمَامِي وَحُجَّتِي وَعُرْوَتِي وَصِرَاطِي وَدَلِيلِي وَشَاحِنِي وَمَنْ لَا أُنْفِقُ
بِعَمَالِي وَلَا زَكَتَ وَلَا إِزَاهَا مُنْجِيَهُ لِي وَلَا صَلَاحَتِ إِلَّا بَوْلَايَتِهِ وَالْإِثْمَامَ بِهِ وَالْإِقْرَارَ بِفَضَائِلِهِ
وَالْقُبُولَ مِنْ حَمَلَتِهَا وَالتَّسْلِيمَ لِرِوَاثِهَا وَأَقْرُبُ أَوْصِيَاءِهِ مِنْ ابْنَانِهِ ائِمَّةً وَحُجَّجًا وَأَدَلَّةً وَسُرَجًا وَ
أَعْلَامًا وَمَنَارًا وَسَادَةً وَابْرَارًا.

مشخص است که استفاده از این قالب بیانی و الفاظ و عبارات های تجلیلی، با هدف معرفی اهل بیت^(ع) به عنوان الگوهای مطرح در سبک زندگی اسلامی بوده و کاملاً رویکردی تربیتی داشته است (جانی پور و سروری مجد، ۱۳۹۳: ۶۶).

۳. تبیین اصول عقاید و ضرورت های دین

در ادعیه رضوی موارد متعددی از عبارات ها و جمله ها وجود دارد که بر تسبیح، تحمید، تهلیل و تکبیر خدای تعالی اشاره دارد. مثلاً در رابطه با تسبیح خداوند می فرمایند: «سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ» (دعای ۳)، «سُبْحَانَ اللَّهِ كَمَا يَنْبَغِي لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَمَا يَنْبَغِي لِلَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَمَا يَنْبَغِي لِلَّهِ، اللَّهُ أَكْبَرُ كَمَا يَنْبَغِي لِلَّهِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ كَمَا يَنْبَغِي لِلَّهِ...» (دعای ۴). در دعای شماره ششم نیز به تحمید الهی پرداخته و می فرمایند: «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَرَدِّ نَوَازِلِ الْبَلَاءِ وَ مُلِمَاتِ الضَّرَاءِ ... وَلَكَ الْحَمْدُ رَبِّ عَلَى هَبْنِي عَطَائِكَ ... وَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى إِحْسَانِكَ الْكَثِيرِ... وَلَكَ الْحَمْدُ يَا رَبِّ عَلَى تَمْيِيرِكَ قَلِيلِ الشُّكْرِ...»

در خصوص تهلیل نیز می فرمایند: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ» (دعای ۱۹)، «يَا مَنْ لَا شَبِيهَ لَهُ

وَلَا مِثَالَ، أَنْتَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ لَا خَالِقَ إِلَّا أَنْتَ، تُغْنِي الْمَخْلُوقِينَ وَ تَبْقَى أَنْتَ، حُلِمْتَ عَمَّنْ عَصَاكَ وَ فِي الْمَغْفِرَةِ رِضَاكَ» (دعای ۴۰) و «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّنَا وَ رَبُّ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْهَاءُ وَاحِدًا وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ - مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ» (دعای ۷۴).

در خصوص موضوع تکبیر نیز می فرمایند: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَيَّ مَا هَدَانَا، اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَيَّ مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ...» (دعای ۶۲)، «بِسْمِ اللَّهِ الْعَظِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الْعَظِيمِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ إِلَّا ذَهَبَتْ وَ انْقَرَضَتْ» (دعای ۴۳) (جانی پور و سروری مجد، ۱۳۹۳: ۶۸).

۴. تأکید بر اصل تولی و تبری و لزوم رعایت تعادل در آن

دعا، درخواست چیزی از خداوند به نحوی رسمی تر از مناجات بوده و در عین حال با قالب بیانی «درخواست» نیز متفاوت است، چرا که «دعا» نوعی درخواست عمومی و «درخواست» یک خواهش و طلب شخصی و فردی است (یاوری و جانی پور، ۱۳۸۸: ۹۶-۷۸).

به عنوان مثال حضرت^(ع) برای طلب غفران، در دعای شماره هفتم می فرمایند: «يَا كَرِيمُ اغْفِرْ لِي فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ» و نشان دهنده آن است که ایشان این طلب غفران را برای همگان خواسته اند. باید گفت آن امام همام^(ع) تلاش داشتند ضمن صدور ادعیه برای رفع حوائج و مشکلات مردم و همچنین طلب مغفرت، رزق و ... از خداوند متعال، به مقام و جایگاه خاص ائمه اطهار^(ع) در جامعه اسلامی نیز اشاره کرده و مردم را نسبت به این امر آگاه سازند تا به ایشان تقرب جسته و از دشمنان ایشان برائت جویند. این مطلب در منظومه معارف اسلامی، به اصل «تولی و تبری» معروف بوده و به عنوان یکی از فروع دین اسلام شناخته می شود که در ادعیه رضویه آموزش داده شده و خود یکی از الگوهای تربیتی به کار گرفته شده توسط آن حضرت^(ع) است (جانی پور و سروری مجد، ۱۳۹۳: ۷۰).

۵. آموزش آداب عبادت و بندگی

امام رضا^(ع) هنگام دعا، بر این مسئله تأکید دارند که در ابتدا بر پیامبر مکرم اسلام^(ص) و ائمه اطهار^(ع) صلوات و درود فرستاده و سپس با توسل و شفیع قرار دادن ایشان، از خداوند طلب حاجت شود. باید گفت این مسئله در اکثر ادعیه صادر شده از ایشان وجود داشته و در برخی ادعیه نیز به صراحت بدان دستور داده‌اند. به عنوان مثال در دعای شماره ۳۲ می‌فرمایند:

«يَا مَاجِدُ يَا وَاحِدُ يَا كَرِيمُ يَا دَائِمُ اتَّوَجَّهُ إِلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ نَبِيَّكَ نَبِيَّ الرَّحْمَةِ (ص) يَا مُحَمَّدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي اتَّوَجَّهُ بِكَ وَ رَبِّي كُلِّ شَيْءٍ أَنْ تَصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ اسْأَلْكَ نَفْحَهُ كَرِيمَهُ مِنْ نَفْحَاتِكَ وَ فَتْحًا يَسِيرًا وَ رِزْقًا وَاسِعًا.»

رعایت ادب در طلب دعا، دعا برای همگان، اولویت‌سنجی در دعا و اولویت دعا برای مومنان از مواردی است که در ادعیه رضویه بدان اشاره و آموزش داده شده‌اند (همان: ۷۱).

ع. غفلت‌زدایی از افراد و جامعه

جمله‌هایی توسط امام رضا^(ع) به عنوان تذکر به مردم و هوشیار کردن آنان برای تقرب به خداوند متعال و افزایش آگاهی مردم برای دین‌داری استعمال شده است. به عنوان نمونه، ایشان در دعای شماره هشتم می‌فرمایند:

إِلَهِي بَدَتُ قُدْرَتُكَ وَلَمْ تَبْدِ هَيْئَتُهُ لَكَ فَجَهَلُوكَ وَقَدَّرُوكَ وَالتَّقْدِيرُ عَلَيَّ غَيْرِ مَا بِهِ تَسْتُهْوِكُ
فَأَنَا بَرِيءٌ يَا إِلَهِي مِنَ الَّذِينَ بِالتَّشْبِيهِ طَبُوكَ لَيْسَ كَمَثَلِكَ شَيْءٌ وَ لَنْ يُدْرِكُوكَ ظَاهِرٌ بِهِمْ مِنْ
نِعْمَتِكَ دَهْمٌ عَلَيْكَ لَوْ عَرَفُوكَ وَ فِي خَلْقِكَ يَا إِلَهِي مَنُودِحَةٌ أَنْ يَتَنَاوَلُوكَ بَلِ تَسْتُهْوِكُ بِخَلْقِكَ
فَمِنْ نَمِّ لَمْ يَعْرِفُوكَ وَ اتَّخَذُوا بَعْضَ آيَاتِكَ رَبًّا فَبَدَلِكَ وَصَفُوكَ فَتَعَالَيْتَ يَا إِلَهِي وَ تَقَدَّسْتَ عَمَّا
بِهِ الْمُشْبَهُونَ نَعْتُوكَ يَا سَامِعُ كُلِّ صَوْتٍ وَيَا سَابِقُ كُلِّ قُوْتٍ يَا مُحْيِي الْعِظَامِ وَ هِيَ رَمِيمٌ وَمُنْشِيهَا
بَعْدَ الْمَوْتِ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْ لِي مِنْ كُلِّ هَمٍّ قَرَجًا وَ مَخْرَجًا وَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ
أَنْتَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

بخش اول این دعا در راستای آگاه‌سازی مردم به صفات واقعی خداوند متعال و بیان دقیق معارف الهی با هدف غفلت‌زدایی از جانب آن امام همام^(ع) صادر شده و تنها در بخش پایانی، برای رفع حوائج مومنان دعایی ذکر شده است. این موارد در ادعیه رضویه بیانگر این مطلب‌اند که حضرت^(ع) تلاش دارند از هر گونه موقعیت و فرصتی برای تبلیغ معارف دین و تربیت جامعه اسلامی استفاده کنند و این خود مقدمه‌ای برای ترویج سبک زندگی اسلامی است (جانی‌پور و سروری‌مجد، ۱۳۹۳: ۷۴).

۷. بایدها و نبایدهای مسیر زندگی

امام رضا^(ع) می‌فرمایند توسل به اهل بیت^(ع)، دستور الهی است. به‌عنوان مثال ایشان در دعای شماره ۱۸ می‌فرمایند: «اللَّهُمَّ يَا رَبَّ أَنْتَ عَظَمْتَ حَقَّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ فَتَوَسَّلُوا بِنَا كَمَا أَمَرْتَ وَآمَلُوا فَضْلَكَ وَرَحْمَتَكَ وَتَوَقَّعُوا إِحْسَانَكَ وَنِعْمَتَكَ فَاسْقِهِمْ سَقِيًّا نَافِعًا عَامًّا...» و سپس در ادعیه دیگری بر توسل به اهل بیت^(ع) توصیه کرده و به‌عنوان مثال در دعای شماره ۲۱ این‌گونه دعا می‌کنند:

وَسَلِّتْ بِهِمُ إِلَيْكَ - مُتَقَرِّبًا إِلَى رَسُولِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ثُمَّ عَلَيَّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ
وَ الزَّهْرَاءِ سَيِّدَةِ الْعَالَمِينَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ عَلِيٍّ وَ مُحَمَّدٍ وَ جَعْفَرَ وَ مُوسَى وَ عَلِيٍّ وَ مُحَمَّدٍ
وَ عَلِيٍّ وَ الْحَسَنِ وَ مَنْ بَعْدَهُمْ يُقِيمُ الْحَجَّةَ إِلَى الْحُجَّةِ الْمَسْتُورَةِ مِنْ وَلَدِهِ الْمَرْجُولِ أُمَّةٍ مِنْ بَعْدِهِ اللَّهُمَّ
فَاجْعَلْهُمْ فِي هَذَا الْيَوْمِ وَمَا بَعْدَهُ حِصْنِي مِنَ الْمَكَارِهِ ..... اللَّهُمَّ بَتَوَسُّلِي بِهِمُ إِلَيْكَ وَ تَقَرُّبِي بِحَبِّتِهِمْ
وَ تَحْصِينِي بِأَمَانَتِهِمْ افْتَحْ عَلَيَّ فِي هَذَا الْيَوْمِ أَبْوَابَ رِزْقِكَ وَ انْشُرْ عَلَيَّ رَحْمَتَكَ وَ حَبِّبْنِي إِلَى خَلْقِكَ
وَ حَبِّبْنِي بَعْضُهُمْ وَ عَدَاؤُهُمْ أَنْكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

همچنین در این رابطه می‌توان به دعای شماره ۲۳ اشاره کرد که بخش سوم آن کاملاً با این رویکرد صادر شده است و در کتاب‌های ادعیه به‌صورت جداگانه تحت عنوان «دعای توسل» یاد می‌شود.

در رابطه با توبه نیز در دعای شماره ۲۱ با حالتی مناجات‌گونه به حدیث نفس پرداخته

و می فرماید:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُمَّ أَنْ ذُنُوبِي وَكَثْرَتَهَا قَدْ اخْلَقْتَ وَجْهِي عِنْدَكَ وَحَجَبْتَنِي عَنْ اسْتِيْهَالِ رَحْمَتِكَ وَبَاعَدْتَنِي عَنِ [اسْتِيْجَارِ] [اسْتِيْجَارِ] اسْتِيْجَابِ مَغْفِرَتِكَ وَلَوْلَا تَعَلُّقِي بِالْآيَاتِكَ وَتَشْكِي بِالرَّجَاءِ لِمَا وَعَدْتَ امْتَالِي مِنَ الْمُسْرِفِينَ وَاشْبَاهِي مِنَ الْخَاطِئِينَ يَقُولُكَ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَحَدَرْتُ الْقَانِطِينَ مِنْ رَحْمَتِكَ فَقُلْتُ وَمَنْ يَقْنُطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ثُمَّ نَدَبْنَا بِرَحْمَتِكَ إِلَيَّ دُعَائِكَ فَقُلْتُ ادْعُونِي اسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ.

مقام شامخ ائمه اطهار^(ع) از هر گونه پلیدی و رجسی دور بوده، استفاده از این عبارت‌ها، با هدف طرح الگوی مطرح در سبک زندگی اسلامی است و کاملاً رویکردی تربیتی دارد (جانی پور و سروری مجد، ۱۳۹۳: ۷۶-۷۵).

جدول ۱. ابعاد سبک زندگی اسلامی مبتنی بر سیره رضوی

شماره	ابعاد سبک زندگی اسلامی مبتنی بر سیره رضوی
۱	آموزش زندگی دینی
۲	آموزش بندگی و عبادت
۳	اصول عقاید دینی
۴	اصول تولی و تبری
۵	الگوسازی سیره اهل بیت ^(ع)
۶	غفلت‌زدایی

منبع: (جانی پور و سروری مجد، ۱۳۹۳: ۷۹-۵۳)

سرمایه نمادین^۱

مفهوم سرمایه نمادین، مهم‌ترین بخش کار بوردیو در نظریه قدرت نمادین^۲ است. وی در تعریف این مفهوم می‌گوید: من به هر نوع از سرمایه (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) چنانچه از مقوله‌های فاهمه^۳ دریافت شود، به اصول بپیش و تقسیم به نظام‌های طبقه‌بندی‌کننده و به قالب‌های شناختی که تا اندازه‌ای محصول درون کالبدی شدن ساختارهای عینی مربوطه یعنی ساختارهای توزیع سرمایه در میدان هستند، سرمایه نمادین می‌گویم (۱۳۸۴: ۱۵۵).

به کار بردن لفظ «هر نوع سرمایه» این‌طور می‌نمایاند که سرمایه نمادین صورت تغییر شکل و معنا یافته سایر سرمایه‌هاست. فونتن، سرمایه نمادین را محصول تغییر رابطه قدرت در رابطه معنایی می‌داند که اثر خشونت غیرمادی اشکال دیگر سرمایه را بر وجدان‌ها مشخص می‌کند (شویره، ۱۳۸۵: ۱۰۰).

درواقع، این سرمایه به‌نوعی معنای آشکار وجوه دیگر سرمایه‌اندوزی است. هر نوع سرمایه (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) به درجه‌های مختلف مانند سرمایه نمادین عمل می‌کند، طوری که بهتر باشد، به دقیق‌ترین وجه، از اثرهای سرمایه نمادین سخن گفته شود، به‌ویژه زمانی که این سرمایه بازشناسی آشکار و عملی پیدا می‌کند. برای بررسی حرکت جهشی انواع سرمایه‌ها به سوی اثرهای نمادین خود، می‌توانیم از مثال «نام خانوادگی» افراد استفاده کنیم. نام خانوادگی، نام آبا و اجدادی^۴ است که به‌طور نمادین، تمام ثروت‌های عادی و غیرعادی گردآمده و به ارث‌رسیده را انبار می‌کند و دارنده این نام به‌دلیل قدرت «فضائل»^۵ نمادینی که دارد، همه را به‌دنبال خود می‌کشاند (شویره، ۱۳۸۵: ۱۰۱).

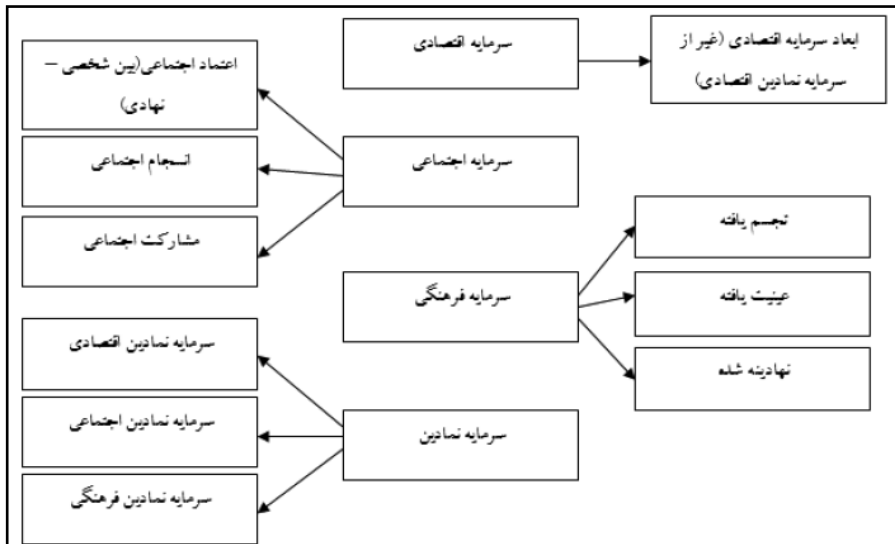
به‌عبارت دیگر، می‌توان گفت سرمایه نمادین هر نوع از سرمایه است که دسته‌ای از

-
1. Symbolic Capital
  2. Theory of Symbolic Power
  3. Understanding
  4. Ancestral
  5. Virtues

اعضای اجتماع آن‌را درک می‌کنند، به رسمیت می‌شناسند و برای آن ارزش قائل می‌شوند. سرمایه نمادین که از شان و حیثیت شخص سرچشمه می‌گیرد، مجموعه ابزارهای نمادینی چون پرستیژ، احترام، قابلیت‌های فردی در رفتارها (کلام و کالبد) و شکوه و فرهمنندی را به فرد اعطا می‌کند (فکوهی، ۱۳۸۴: ۳۰۰).

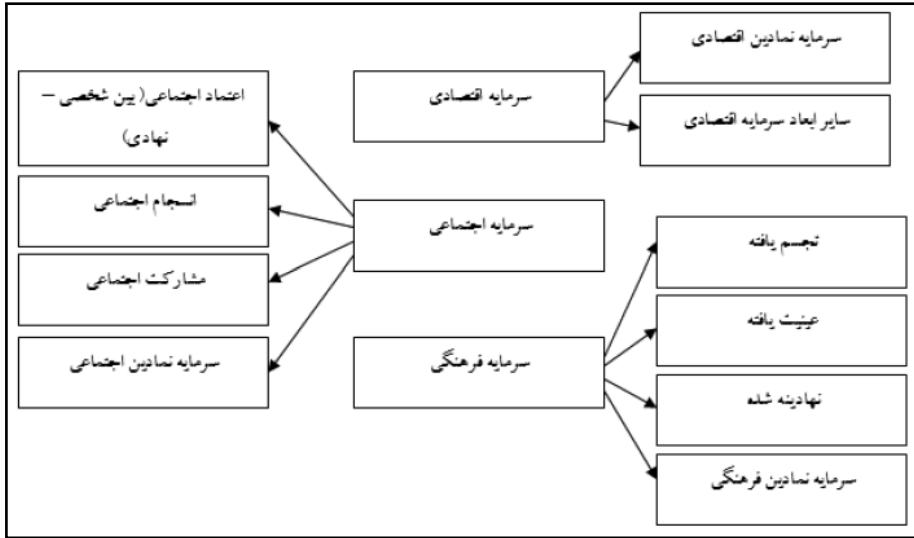
با توجه به موارد بیان‌شده، باید گفت در درجه اول، سرمایه نمادین نوع تغییر شکل یافته هر نوع سرمایه است که به‌عنوان نماد و سمبل تلقی می‌شود، دارنده آن از جانب مردم مورد عزت و احترام قرار می‌گیرد و نوعی پرستیژ است. به بیانی دیگر، سرمایه نمادین را باید به‌عنوان بُعدی از هر سرمایه دانست (نامدار، ۱۳۹۳).

حالت اول :

شکل ۱. ابعاد سرمایه نمادین
منبع: (نامدار، ۱۳۹۳)

حالت دوم :

شکل ۲. ابعاد سرمایه نمادین
منبع: (نامدار، ۱۳۹۳)

در حالت اول، سرمایه نمادین را می توان به عنوان متغیری جداگانه از سایر سرمایه ها و به عنوان سرمایه چهارم و در حالت دوم، به عنوان یک بُعد از هر سرمایه محسوب کرد. در ادامه، به تعاریف سرمایه های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و ابعاد سرمایه نمادین می پردازیم:

سرمایه فرهنگی^۱:

از دیدگاه بوردیو، سرمایه چیزی است که به عنوان رابطه اجتماعی درون یک سازواره^۲ از تعامل ها عمل می کند و دامنه آن بدون هیچ تمایزی به تمام کالاها، اشیاء و نشانه هایی که خود

1. Cultural capital
2. Organisms

را به عنوان چیزهایی کمیاب و ارزشمند عرضه می‌دارند (و در یک ساختار مشخص اجتماعی مورد قضاوت هستند) کشیده می‌شود.

سرمایه فرهنگی به عنوان رابطه‌ای اجتماعی درون سازواره‌ای از تعامل‌ها که مشتمل بر دانش فرهنگی است عمل می‌کند، و منتهی به قدرت و منزلت می‌شود (روحانی، ۱۳۸۸: ۹).

سرمایه اجتماعی^۱:

سرمایه اجتماعی دلالت بر اشکالی از سازمان چون اعتماد، قواعد و شبکه‌ها دارد که می‌توانند کارایی جامعه را از راه کنش‌های متناسب تسهیل کنند. در نتیجه، تعاون خودانگیخته از طریق سرمایه اجتماعی تسهیل می‌شود (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۲۷۸).

در اندیشه پاتنام و فوکویاما، سرمایه اجتماعی به عنوان پدیده جامعه‌شناسانه کلان لحاظ شده است. به نظر آنها ملت‌ها می‌توانند از سطوح متفاوت سرمایه اجتماعی برخوردار باشند تا فرصت تحقق مردم‌سالاری یا صنعتی شدن فراهم شود، در نهایت در شرایط وجود سرمایه اجتماعی شاهد بسط و گسترش فرایند مشارکت در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و نیز بسط انجمن‌های داوطلبانه خواهیم بود، فرایندی که می‌تواند سازوکار موثری برای نیل به توسعه باشد (همان: ۲۷۹).

سرمایه اقتصادی:

سرمایه اقتصادی فرد با گویه‌های وسایل رفاهی، درآمد فرد (در صورت دارا بودن)، درآمد پدر، نحوه مالکیت منزل، مالکیت تلفن همراه، رایانه، ماشین و نوع اتومبیل، زمین، باغ و سپرده بانکی سنجیده می‌شود (نامدار، ۱۳۹۳).

سرمایه اقتصادی به دو صورت جاری و غیرجاری وجود دارد:

---

1. Social capital

سرمایه اقتصادی جاری: نوعی از سرمایه اجتماعی که به سرعت قابلیت تبدیل به وجه نقد (پول) را دارد.

سرمایه اقتصادی غیرجاری: نوعی از سرمایه اجتماعی که به سرعت قابلیت تبدیل به وجه نقد (پول) را ندارد (همان).

ابعاد سرمایه نمادین با استفاده از الگوی احسان نامدار جویمی (۱۳۹۳):

۱. سرمایه نمادین فرهنگی

این سرمایه، جزئی از سرمایه فرهنگی است که نزد مردم به عنوان نماد محسوب می شود و برای دارنده آن احترام و منزلت خاصی قائل هستند (البته باید به این نکته اشاره کرد که سرمایه نمادین فرهنگی به معنای داشتن سرمایه فرهنگی بیشتر نیست و گاهی خلاف آن نیز صدق می کند، یعنی شاید در برخی مناطق و میان افراد خاصی، فرهنگ خاص یا فرهنگ منفی و متضاد با فرهنگ پذیرفته شده، به عنوان سرمایه نمادین فرهنگی دارای ارزش و احترام باشد). ولی در کل باید گفت سرمایه نمادین فرهنگی، نوعی از سرمایه فرهنگی محسوب می شود که به عنوان نماد و سمبل و پرستیژ استفاده می شود و دارنده آن، از جانب مردم (یا گروهی خاص) مورد احترام قرار می گیرد.

۲. سرمایه نمادین اجتماعی

جزئی از سرمایه اجتماعی محسوب می شود که میان مردم از احترام و منزلت بالایی برخوردار است و به عنوان نماد تلقی می شود (مانند عضویت، همکاری، مشارکت و ارتباط با اشخاص و گروه هایی که مردم آن را به عنوان نماد به شمار می آورند و برای فرد، منزلت و احترام همراه دارد) (البته باید به این نکته اشاره کرد که سرمایه نمادین اجتماعی به معنای داشتن سرمایه اجتماعی بیشتر نیست و گاهی خلاف آن نیز صدق می کند، یعنی شاید در برخی مناطق و میان افراد خاصی، زندگی بدون رفت و آمد و ساده به عنوان سرمایه نمادین

اجتماعی دارای ارزش و احترام باشد). ولی در کل باید گفت سرمایه نمادین اجتماعی، گونه‌ای از سرمایه اجتماعی است که به‌عنوان نماد و سمبل و پرستیژ استفاده می‌شود و دارنده آن، از جانب مردم مورد احترام قرار می‌گیرد.

۳. سرمایه نمادین اقتصادی

با توجه به مطالب بیان‌شده می‌توان گفت این سرمایه جزئی از سرمایه اقتصادی بوده که به‌عنوان نماد توسط جامعه پذیرفته شده و دارنده آن، از طرف مردم صاحب احترام و منزلت است. سرمایه اقتصادی، دربرگیرنده هر نوع سرمایه و دارایی مشهودی است که دارنده می‌تواند آن را به‌سرعت به وجه نقد تبدیل کند (البته باید به این نکته اشاره کرد که سرمایه نمادین اقتصادی به معنای داشتن سرمایه اقتصادی بیشتر نیست و گاهی خلاف آن نیز صدق می‌کند، یعنی شاید در برخی مناطق و میان افراد خاصی، ساده‌زیستی و زندگی بدون تجمل، به‌عنوان سرمایه نمادین اقتصادی، دارای ارزش و احترام باشد).

در پایان، مثال‌هایی برای انتقال بهتر مفاهیم بیان می‌شود. امیدواریم در فهم و نزدیک شدن محققان به معنای واقعی این سرمایه مثمرتر واقع شود.

سرمایه نمادین، نیمه گمشده هر فردی است که به‌صورت انتزاعی وجود دارد و می‌تواند حالت بیرونی و ظاهری یابد. فرد این نیمه را در هر چیزی جست‌وجو می‌کند، برای نماد و دارنده آن، احترام و منزلت قائل است و خود را به آن نزدیک و مشابه می‌کند. این سرمایه به‌طور کلی به دو صورت اخلاقی-دینی (ایرانی-اسلامی در کشور ایران) و مادی‌گرایانه و لذت‌جویانه (غربی) وجود دارد.

سرمایه نمادین غربی به‌دنبال نمادهای لذت‌گرایانه و مادی‌گرایانه صرف و زودگذر و سرمایه نمادین ایرانی-اسلامی (دینی-اخلاقی) مبتنی بر سادگی و سبک زندگی مبتنی بر قرآن و اهل بیت^(ع) است.

در مقاله پیش رو، ابعاد سرمایه نمادین، مبتنی بر رویکرد ایرانی-اسلامی و مولفه‌های آن نیز بر مبنای رویکرد ایرانی-اسلامی طراحی و تبیین شده است.

سرمایه نمادین اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به معنای سرمایه و ارزش بیشتر نیست، بلکه می‌تواند به معنای سرمایه ارزان‌تر و ساده‌تر هم ظهور کند. مثلاً زندگی بزرگانی مانند امام خمینی^(ره) می‌تواند نمادی از ساده‌زیستی و بی‌آلایشی باشد که توسط پیروان مورد استفاده قرار گیرد.

همچنین سرمایه نمادین از زمانی به مکانی متفاوت است، با گذشت زمان، نمادهای مختلفی ظهور می‌یابد، کاربردی می‌شود و امکان دارد حتی نمادی که قبلاً منسوخ شده است، رونق بگیرد و برعکس.

با بررسی‌های صورت گرفته مشخص شد تحقیقی در زمینه بررسی حاضر، در ایران و جهان انجام نشده است و از این رو بررسی این عنوان بسیار مهم، برای محققان نوشتار پیش رو ایجاد شد.

پیشینه

تحقیقی با عنوان «بررسی جامعه‌شناختی رابطه سرمایه نمادین و نگرش به حقوق شهروندی (مطالعه موردی شهر تبریز)» توسط مرتضی حضرتی برای اخذ مدرک کارشناسی ارشد در سال ۱۳۹۲ انجام شده است. نمونه مورد بررسی شامل ۴۰۰ نفر از افراد بالای ۱۵ سال مناطق شهری تبریز است و نتایج نشان می‌دهد میان سرمایه نمادین با نگرش به حقوق شهروندی، مدنی و اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.

ماه‌گل عبدالله‌زاده مینایی تحقیقی با عنوان «تأثیر سرمایه نمادین خانواده بر خشونت خانگی» برای اخذ مدرک کارشناسی ارشد در سال ۱۳۹۰ انجام داد. سرمایه نمادین در این تحقیق با توجه به نظریه بوردیو بررسی شده و از بین جامعه آماری یعنی زنان متأهل ساکن تهران، ۳۸۵ نفر به‌عنوان نمونه مورد بررسی انتخاب شده‌اند. ابزار مورد استفاده نیز پرسش‌نامه محقق ساخته و

از طرفی ۱۵ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است. با توجه به یافته‌ها، میان سرمایه نمادین (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) با خشونت خانگی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد و با افزایش سرمایه نمادین، نوع خشونت از فیزیکی به روانی و اجتماعی تغییر می‌کند.

معصومه پیری تحقیقی با عنوان «بررسی نقش تعامل نمادین در صمیمیت زوجین از دیدگاه زنان شهرستان کرج» برای اخذ مدرک کارشناسی ارشد در سال ۱۳۹۰ انجام داد. این بررسی حاصل مصاحبه با ۱۰۰ نفر از زنان تحصیل کرده ساکن شهرستان کرج بوده که به روش کیفی و تحلیل محتوا انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد مشورت و در جریان گذاشتن همسر در امور جاری و کارهای شخصی، داشتن گفت‌وگوی صمیمانه و سازنده باعث صمیمیت میان زوجین بوده و این عوامل نشان‌دهنده توجه و علاقه مرد به همسر خود است. در آخر به خانواده‌های ایرانی پیشنهاد شده از گفت‌وگوهای دوستانه و صمیمانه با همسر خود استفاده کنند تا خانواده گرم‌تر و صمیمی‌تری داشته باشند.

تحقیقی با عنوان «امکانات سیاسی در نظریه جامعه‌شناختی پیر بوردیو: تولید نظریه سیاسی» توسط رسول بابایی در سال ۱۳۹۰ صورت گرفته است. به نظر نگارنده، در نظریه جامعه‌شناختی بوردیو، تمامی عناصر و مولفه‌های بنیادی یک نظریه سیاسی وجود دارد و عناصر و مولفه‌ها، شناسایی و ترکیب آنها در چارچوبی نظری در نظریه سرمایه سیاسی بازسازی شده است. در این راستا از مفاهیمی همچون عادت‌واره، میدان، سرمایه نمادین، زبان، قدرت و خشونت نمادین استفاده بهره برده شده است.

تحقیقی با عنوان «بازیابی سرمایه نمادین در اندیشه و کلام امام خمینی^(ره)» توسط منصور انصاری و فاطمه طاهرخانی در سال ۱۳۸۸ به رشته تحریر درآمده است. در این تحقیق به سرمایه‌های اجتماعی، فرهنگی و نمادین امام خمینی^(ره)، به‌عنوان رهبر نهضت اسلامی ایران و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، پرداخته شده است. در این تحقیق سرمایه نمادین در سرمایه

اجتماعی و فرهنگی امام خمینی^(ره) شناسایی و تعریف و به عنوان میراثی برای کنشگران حاضر معرفی شده و در اختیار حاضران میدان‌های سیاسی جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است. دنا گاورلیوک و همکاران تحقیقی با عنوان «سرمایه نمادین و ابعاد سرمایه فرهنگی برای سازمان‌های آموزشی رومانیایی» در سال ۲۰۱۴ نوشتند. در این تحقیق به سرمایه نمادین به عنوان موتور ژنراتور ایجادکننده الگوهای باز در محیط آموزشی اشاره شده است. محقق به بررسی مشکلات و معضلات فکری و رفتاری نظام آموزشی غرب رومانی می‌پردازد و راه‌حل فکری و عملی ارائه می‌کند. سرمایه نمادین را به عنوان نظریه نوسازی رابطه‌ای برای بهبود نظام آموزشی کشور پیشنهاد می‌دهد که ریشه در نگرش‌های اجتماعی و تاریخ فرهنگی کشور دارد.

سوزان بن و ریچارد جونز تحقیقی با عنوان «نقش سرمایه نمادین در اختلاف‌های سهامداران» در سال ۲۰۰۹ انجام و تاریخچه ۳۰ ساله مجادله و رابطه با ذی‌نفعان دفع زباله مواد شیمیایی در کارخانه‌های بزرگ را مورد بررسی قرار دادند. محققان به بررسی این موضوع پرداختند که چرا هر چه مسئولان و مردم، این صنعت را وادار به دفع سالم زباله‌های صنعتی و شیمیایی می‌کنند، باز تلاش جدی برای دفع زباله‌های صنعتی و شیمیایی نمی‌شود؟ نتیجه به دست آمده آن است که ذی‌نفعان و صاحبان صنایع در پی اصلاح وجهه ظاهری و نمادین و حفظ نمادین اصلاح هستند. گام جدی برای اصلاح جدی و عملی بر نمی‌دارند و بیشتر، افکار عمومی را از موضوع منحرف می‌کنند تا به کار خود ادامه دهند. چاد نیلیپ تحقیقی با عنوان «نزدیکان تعامل و سرمایه نمادین: به سوی یک نظریه سیاسی خرد اقتصادی» در سال ۲۰۰۹ نگاشته است. محقق در این تحقیق، اشاره می‌کند که خواهران و برادران فرد، بزرگ‌ترین نقش را در اجتماعی کردن دارند. ولی خواهران و برادران بزرگ‌تر ممکن است، برای حفظ سلسله‌مراتب قدرت در خانواده و تسلط خود بر دیگران، موجب تسلط خود بر دیگر خواهران و برادران شوند. محقق با این مثال، متن را به سمت کلان جامعه و در وسعت بزرگ‌تر

می‌کشاند و به سرمایه‌نمادین و قدرت سیاسی اشاره می‌کند که ممکن است در اثر تفاوت زبان، فرهنگ و اجتماع به‌وجود آید و به تحلیل‌گران پیشنهاد می‌دهد که ارتباط میان ساختارهای اجتماعی را حفظ کنند و ساختار تعامل چهره به چهره را در جامعه اشاعه دهند.

روش‌شناسی

جدول ۳. چارچوب کلی روش تحقیق

کاربردی	جهت‌گیری
اثبات‌گرایی	فلسفه
قیاسی	رویکرد
کاربردی	هدف
همبستگی-تحلیلی	راهبرد
کمی	روش
کتابخانه‌ای - میدانی	صبغه
پرسش‌نامه - اسناد و مدارک	روش جمع‌آوری داده‌ها

جامعه مورد بررسی، شهروندان مناطق ۱۵ گانه شهر اصفهان است که جمعیتی بالغ بر یک میلیون و ۹۰۸ هزار و ۹۶۸ نفر دارد. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای و تعداد نمونه با استفاده از جدول کرجسی مورگان و فرمول کوکران برابر با ۳۸۴ نفر بوده و تعداد نمونه برابر با ۴۰۰ نفر با ضریب خطای آزمون ۰/۰۵ و نرم‌افزارهای Spss 21 و

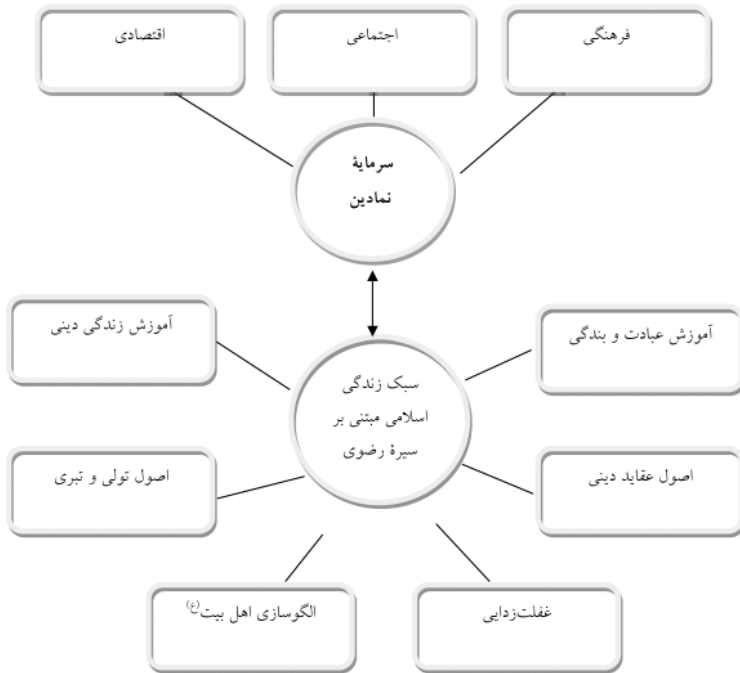
lisrel 9.1 در نظر گرفته شده و جامعه مورد بررسی نیز از این رو شهر اصفهان انتخاب شده است که این شهر از کلان شهرهای کشور ایران محسوب می شود و مردم و خانواده هایی با نمادهای مختلف وجود دارند. ابزار جمع آوری اطلاعات از طریق پرسش نامه محقق ساخته است. برای پرسش نامه سرمایه نمادین با توجه به ابعاد مدل سرمایه نمادین (اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی) و برای هر بُعد پنج سؤال و برای پرسش نامه سبک زندگی اسلامی از منظر سیره رضوی با توجه به ابعاد مدل جانی پور و سروری مجد در سال ۱۳۹۳ برای شش بُعد سبک زندگی اسلامی، هر بُعد پنج سؤال مطرح شده است. روایی صوری پرسش نامه توسط نخبگان (دو استادیار جامعه شناسی و دو استادیار مدیریت) مورد تأیید قرار گرفته و روایی محتوایی سنجه با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفته است که تمام عامل ها مورد تأیید قرار گرفته اند. برای بررسی پایایی پرسش نامه ابتدا ۳۰ پرسش نامه به صورت تصادفی پخش شد که آلفای اولیه مناسبی داشتند. با توجه به پایایی بالا و قابل قبول پرسش نامه، به توزیع پرسش نامه های باقی مانده در مراحل بعدی پرداخته شد که میزان آن در جدول شماره (۴) قید شده است.

جدول ۴. مقادیر آلفای کرونباخ برای متغیرها و کل پرسش نامه

کل پرسش نامه	سبک زندگی اسلامی از منظر سیره رضوی	سرمایه نمادین	آلفای کرونباخ
۰/۸۶۶	۰/۸۴۳	۰/۸۱۱	میزان

آلفای کرونباخ، میزان پایایی پرسش نامه را نشان می دهد و چنانچه میزان آن بیش از ۰/۷ باشد، از میزان قابل قبول و خوبی برخوردار است و همان طور که جدول بالا نشان می دهد این میزان برای تمامی متغیرهای مورد بررسی (سرمایه نمادین مبتنی بر الگوی ایرانی- اسلامی و سبک زندگی اسلامی از منظر سیره رضوی) که دارای یک پرسش نامه هستند از میزان بالا و قابل قبولی برخوردار است.

مدل مفهومی

شکل ۳. مدل مفهومی

تجزیه و تحلیل داده‌ها

مدل‌سازی به پژوهشگر کمک می‌کند الگویی نظری را که از اجزای مختلف و متنوعی تشکیل یافته، به‌طور کلی و جزئی مورد آزمون و واریسی قرار دهد، اینکه آیا داده‌های گردآوری‌شده از یک نمونه، کلیت الگوی نظری تدوین‌شده را مورد حمایت قرار می‌دهد یا خیر و در هر صورت کدامیک از اجزای الگوی نظری مدون با توجه به داده‌های گردآوری‌شده مورد تأیید قرار می‌گیرند.

هر مدل اندازه‌گیری متشکل از سه نوع متغیر است و شامل متغیرهای پنهان^۱، مشاهده‌شده^۲ و خطا (نوعی متغیر پنهان) می‌شوند.

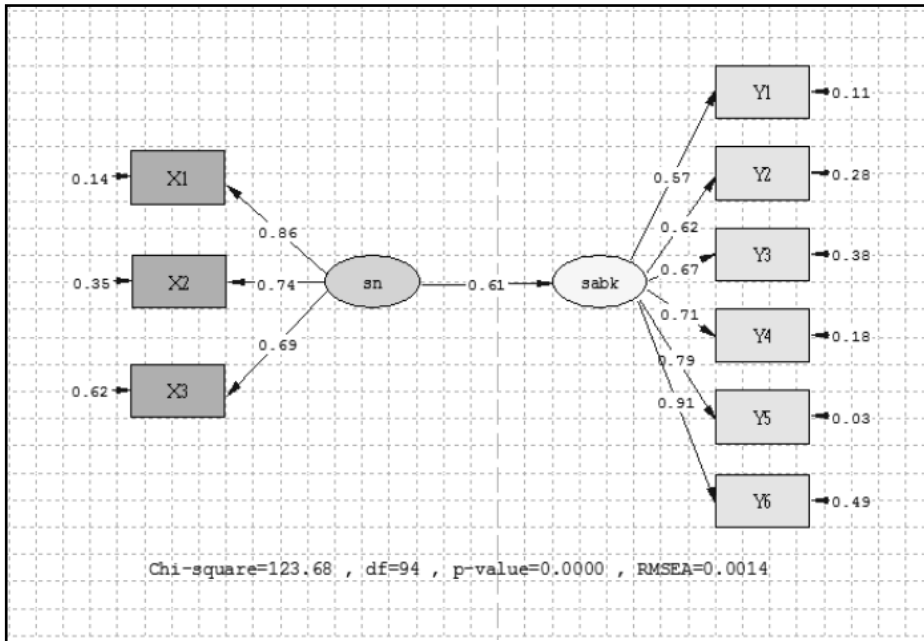
متغیر پنهان، متغیری است که به‌طور مستقیم مورد اندازه‌گیری قرار نمی‌گیرد بلکه با استفاده از دو یا تعداد بیشتری از متغیرهای مشاهده‌شده در نقش معرف سنجیده می‌شود. می‌توان گفت به ازای هر متغیر پنهان، دارای یک مدل عاملی تأییدی در نقش مدل اندازه‌گیری آن هستیم.

متغیر مشاهده‌شده، متغیری است که در مدل اندازه‌گیری در نقش معرف قرار می‌گیرد. هر متغیر مشاهده‌شده‌ای در مدل اندازه‌گیری دارای خطای اندازه‌گیری است. در مجموع می‌توان گفت هر چه واریانس مشترک بین یک متغیر پنهان با یک متغیر مشاهده‌شده بیشتر باشد، از خطای اندازه‌گیری آن کاسته می‌شود.

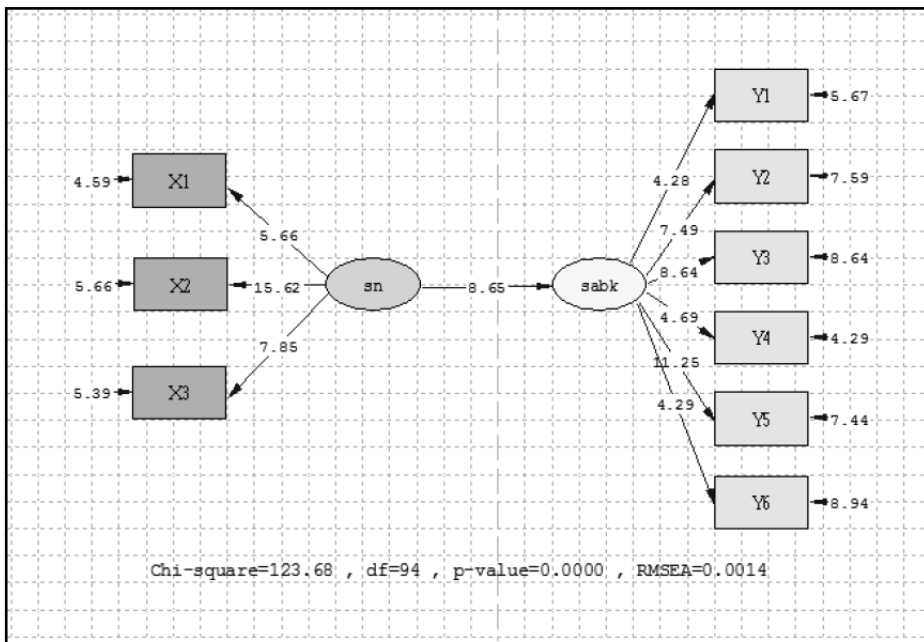
در این نوشتار، متغیرهای مکنون با شکل هندسی بیضی و متغیرهای مشاهده‌شده به‌صورت مستطیل نمایش داده می‌شوند. روابط میان متغیرهای مشهود و مکنون را بارعاملی گویند که همگی بیشتر از نیم و نشان‌دهنده خوبی برازش هستند.

همین‌طور فلش (ها) بین متغیرهای بیضی‌شکل در حالت تخمین استاندارد، میزان رابطه مورد بررسی بین متغیرهای مدنظر را نشان می‌دهند و در حالت ضرایب معناداری، معنادار بودن یا نبودن رابطه بررسی می‌شود.

-
1. Latent Variable
  2. Observed Variable

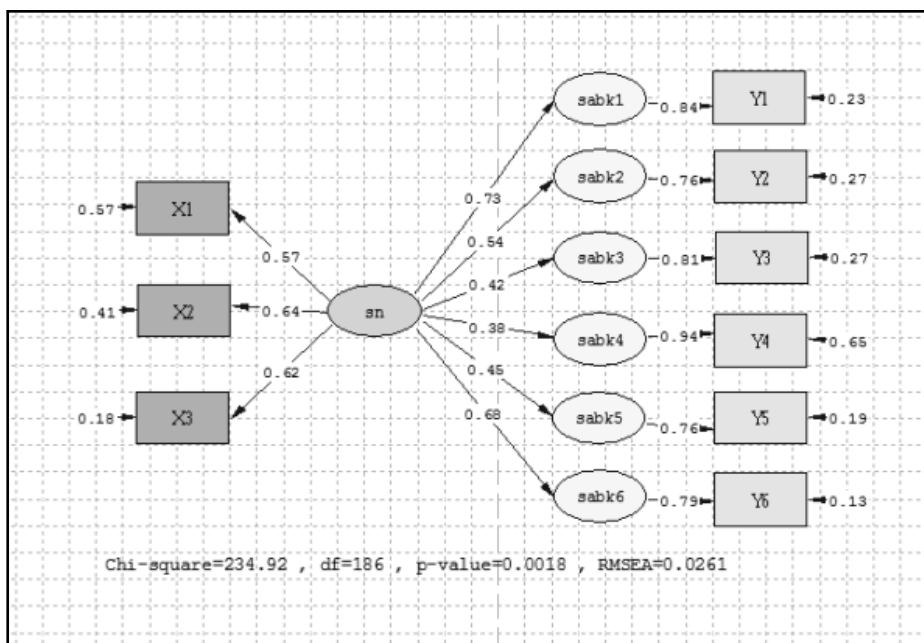

شکل ۴. مدل سؤال اصلی در حالت تخمین استاندارد

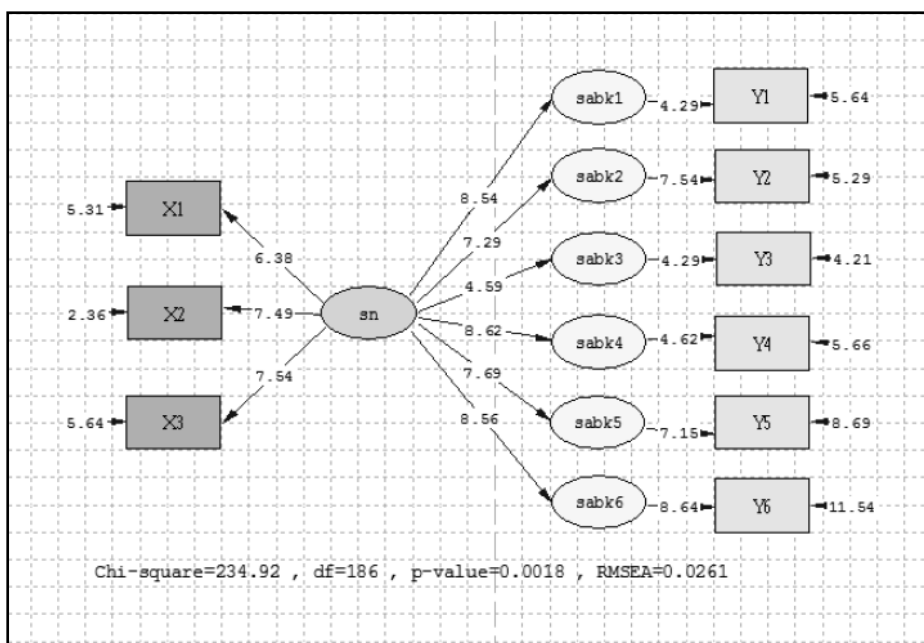

شکل ۵. مدل سؤال اصلی در حالت ضرایب معناداری

شکل ۶. مدل سؤال‌های فرعی در حالت تخمین استاندارد

شکل ۷. مدل سؤال‌های فرعی در حالت ضرایب معناداری

یافته‌ها و توصیف و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌یابی معادله‌های ساختاری جدول شماره (۵)، شاخص‌های برازش مدل از قبیل کای‌دو، RMSEA، GFI و ... را نشان می‌دهد. اگر مقدار χ^2 کم، نسبت χ^2 به درجه آزادی (df) کوچک‌تر از ۳، RMSEA کوچک‌تر از ۰/۰۸ و GFI و AGFI بزرگ‌تر از ۹۰ درصد باشد، می‌توان نتیجه گرفت که مدل اجراشده، برازش مناسبی دارد. ضریب استاندارد رابطه موجود نیز در صورتی که ارزش t، از ۱/۹۶ بزرگ‌تر یا از ۱/۹۶- کوچک‌تر باشد، در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی‌دار خواهد بود.

جدول ۵. مدل معادله‌های ساختاری سؤال‌های اصلی و فرعی

مدل معادله‌های ساختاری فرضیه‌ها			
ضرایب معناداری	رابطه (بار عاملی)		سؤال اصلی
۸/۶۵	۰/۶۱		
شاخص‌های برازش مدل فرضیه اصلی			
RMSEA	p-value	d.f	Chi-square
۰/۰۰۱۴	۰/۰۰۰۰	۹۴	۱۲۳/۶۸
NFI	CFI	AGFI	GFI
۰/۹۱	۰/۹۱	۰/۹۴	۰/۹۲
ضرایب معناداری	رابطه (بار عاملی)		
۸/۶۴	۰/۷۳		سؤال ۱
۷/۲۹	۰/۵۴		سؤال ۲
۴/۵۹	۰/۴۲		سؤال ۳
۸/۶۲	۰/۳۸		سؤال ۴
۷/۶۹	۰/۴۵		سؤال ۵
۸/۵۶	۰/۶۸		سؤال ۶
شاخص‌های برازش مدل فرضیه‌های فرعی			
RMSEA	p-value	d.f	Chi-square
۰/۰۲۶۱	۰/۰۰۱۸	۱۸۶	۲۳۴/۹۲
NFI	CFI	AGFI	GFI
۰/۹۲	۰/۹۰	۰/۹۱	۰/۹۳

همان‌طور که مشاهده می‌شود، با توجه به معنی‌دار بودن ارزش t ، اعتبار و برازندگی مناسب مدل تأیید می‌شود، چراکه مقدار کای‌دو، مقدار RMSEA کمتر از $0/08$ و نسبت کای‌دو به درجه آزادی کمتر از 3 و مقدار AGFI، GFI، CFI و NFI نیز بالای 90 درصد است. لذا تمامی سؤال‌ها تأیید می‌شوند.

خلاصه یافته‌ها

۱. سؤال اصلی

آیا بین سرمایه نمادین با سبک زندگی اسلامی بر مبنای الگوی سیره رضوی رابطه معنادار وجود دارد؟
تأیید شد ($R=0.61$).

۲. سؤال‌های فرعی

۱. آیا بین سرمایه نمادین ایرانی-اسلامی با آموزش‌های زندگی دینی بر مبنای الگوی سیره رضوی رابطه معنادار وجود دارد؟
تأیید شد ($R=0.73$).

۲. آیا بین سرمایه نمادین ایرانی-اسلامی با الگوسازی سیره اهل بیت^(ع) بر مبنای الگوی سیره رضوی رابطه معنادار وجود دارد؟
تأیید شد ($R=0.54$).

۳. آیا بین سرمایه نمادین ایرانی-اسلامی با اصول عقاید دینی بر مبنای الگوی سیره رضوی رابطه معنادار وجود دارد؟
تأیید شد ($R=0.42$).

۴. آیا بین سرمایه نمادین ایرانی-اسلامی با اصول تولی و تبری بر مبنای الگوی سیره رضوی رابطه معنادار وجود دارد؟

تأیید شد ($R=0.38$).

۵. آیا بین سرمایه نمادین ایرانی- اسلامی با آموزش عبادت و بندگی بر مبنای الگوی سیره رضوی رابطه معنادار وجود دارد؟

تأیید شد ($R=0.45$).

۶. آیا بین سرمایه نمادین ایرانی- اسلامی با غفلت‌زدایی بر مبنای الگوی سیره رضوی رابطه معنادار وجود دارد؟

تأیید شد ($R=0.68$).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این نوشتار، بررسی رابطه سرمایه نمادین مبتنی بر الگوی ایرانی- اسلامی با سبک زندگی اسلامی بر مبنای سیره رضوی بود. یک سؤال کلی و شش سؤال جزئی شکل گرفت که تمامی سؤال‌ها مورد تأیید قرار گرفتند و مشخص شد سرمایه نمادین ایرانی- اسلامی با سبک زندگی اسلامی و ابعاد آن (آموزش زندگی دینی در هر زمان، الگوسازی سیره اهل بیت^(ع)، اصول عقاید دینی، اصول تولی و تبری، آموزش بندگی و عبادت و غفلت‌زدایی) دارای رابطه معنادار و به ترتیب برابر با $0/61$ ، $0/73$ ، $0/54$ ، $0/42$ ، $0/38$ ، $0/45$ و $0/68$ است.

نتایج نشان‌دهنده آن است که هر چه افراد خود و خانواده‌شان را ملزم به رعایت شئون اسلامی و پیروی از سبک زندگی اسلامی کنند، بیشتر به نمادهای اقتصادی اسلامی، اجتماعی اسلامی و فرهنگی اسلامی احترام می‌گذارند، در زندگی خود به‌کار می‌گیرند و به دیگران استفاده و پیروی از آنها را پیشنهاد می‌دهند.

به عبارتی با داشتن نمادهای ایرانی- اسلامی و پیروی و به‌کار بستن آنها، در بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، زندگی و سبک زندگی افراد رنگ و بوی ایرانی- اسلامی

به خود می‌گیرد که می‌توان گفت زندگی آنها از سمت الگوهای غربی به سمت الگوهای ایرانی-اسلامی یا اخلاقی-دینی سوق می‌یابد.

ویژگی‌های افراد پیرو سبک زندگی اسلامی که نمادهای ایرانی-اسلامی را پذیرفته‌اند به شرح زیر است:

بیشتر به هم‌مسلك‌هایشان اعتماد، با آنها تیم‌سازی و گروه‌سازی و در فعالیت‌هایشان مشارکت می‌کنند. خود را با آنها منسجم‌تر و به‌عنوان یک کل در نظر می‌گیرند، اهدافشان با اکثر هم‌سبکان اسلامی هم‌راستا خواهد بود، برای رسیدن به اهداف اسلامی در کنار سایر افراد که دارای این سبک زندگی هستند، حضور پیدا خواهند کرد، از آنها پیروی کرده و همکاری می‌کنند.

همچنین از نمادهای فرهنگی تبعیت و تلاش می‌کنند کتاب‌ها و نوشته‌های ایرانی-اسلامی بخوانند و بیشتر در رشته‌های تحصیلی ایرانی-اسلامی و مبتنی بر اخلاقی-دینی تحصیل کنند. این افراد، الگوهای ایرانی-اسلامی را یاد می‌گیرند و در راستای این الگوها، سرمایه‌های فرهنگی عینیت‌یافته و تجسم‌یافته ایجاد، در نهادهایی که مبتنی بر این الگوی دینی و اخلاقی هستند شرکت و با برقراری ارتباطات، اطلاعات کسب می‌کنند.

کمتر زندگی تجملاتی دارند. از تولیدات داخلی کشور خود در مقایسه با تولیدات کشورهای غربی استفاده می‌کنند. در کشور خود و کشورهای مذهبی منطقه مسافرت و سرمایه‌گذاری و تلاش می‌کنند سرمایه‌های جاری و غیرجاری خود را به‌گونه‌ای در اقتصاد به‌کار گیرند تا به نفع تولید داخلی باشد، این سرمایه بتواند کارآفرینی ایجاد کند، سرمایه‌های اقتصادی را در کشور به حرکت درآورد، اقتصاد را از حالت رکود خارج و به سمت اقتصاد مولد حرکت کند.

این افراد تلاش می‌کنند به دیگران در همهٔ زمان‌ها و مکان‌ها آموزش دینی دهند، امر به معروف و نهی از منکر کنند و این آموزش‌ها در هر زمان ادامه و همیشه برای آنها در

اولویت قرار دارد. از سرمایه‌های نمادین ایرانی-اسلامی (اخلاقی-دینی)، سیره نبوی و امامان معصوم^(ع) پیروی می‌کنند و همواره این سبک زندگی و گفتارها و رفتارهای معصومان^(ع) را در زندگی خود به کار می‌گیرند. بر عقاید دینی خود پایبندند و سعی دارند در این راه باقی بمانند، به این مسیر و حرکت در آن افتخار می‌کنند، برای افرادی که دارای سبک زندگی اسلامی هستند احترام قائل‌اند. خود را ملزم به رعایت اصل تولی و تبری می‌دانند، همواره با دوستان خدا و اسلام، دوست و با دشمنان خدا و دشمنان اسلام، دشمن هستند. از دشمنان اسلام و دین، دوری و با دوستان دین و اسلام، نزدیکی و با آنها همنشینی و مصاحبت می‌جویند. با این ارتباطات و اطلاعات، نمادهای ایرانی-اسلامی را در بین سایر افراد اشاعه و ترویج می‌دهند مانند: پوشیدن لباس‌های خاص یا داشتن دستبندها و انگشترهای خاص (عقیق و فیروزه) که می‌تواند نمادهای خاصی اعم از شیعه و ... باشد.

همچنین همواره تلاش می‌کنند به بندگی و عبادت مشغول باشند و بیشتر به فرامین الهی سر می‌نهند. سعی می‌کنند در خواب غفلت نروند و افرادی را که در خواب غفلت باشند یادآور خدا، معاد و نبوت می‌شوند و پیشنهاد می‌دهند در این راه گام برداند.

به‌طور کلی باید گفت افرادی که به نمادهای ایرانی-اسلامی احترام می‌گذارند و این نمادها را در زندگی به کار می‌گیرند، بیشتر سبک زندگی اسلامی را سرلوحه قرار می‌دهند و سبک زندگی معصومان^(ع) (۱۴ معصوم) را در گفتار، کردار و پندار اجرا می‌کنند.

نتایج این بررسی با نتایج بررسی مرتضی حضرتی (۱۳۹۲) همخوانی دارد. براساس نتایج آن تحقیق با افزایش سرمایه‌های نمادین، رعایت حقوق شهروندی افراد نیز بیشتر می‌شود که با یافته‌های بررسی پیش رو همخوانی دارد، زیرا هر چه افراد، دین‌مدارتر باشند و در این راه گام بردارند، افراد جامعه را یا برادر دینی یا برادر آفرینشی خود می‌دانند، از این‌رو تلاش خواهند کرد حقوق سایر هم‌دینان و هم‌وطنان خود را رعایت کنند و از خود رفتارهای فراتر از مثبت نشان خواهند داد.

همین طور در تحقیق ماه گل عبدالله زاده مینایی، بین سرمایه نمادین و خشونت خانوادگی رابطه معنادار پیدا شده است و نشان می دهد که با افزایش سرمایه های نمادین در بین اعضای خانواده، میزان خشونت بیشتر می شود، این یافته با یافته های نوشتار حاضر در ظاهر مغایرت دارد، اما در باطن هم راستای هم هستند. در آن تحقیق، سرمایه نمادین غربی مورد مطالعه قرار گرفته که مبتنی بر دنیاگرایی و دنیاپرستی است و موجب لذت های زودگذر می شود، اما در این بررسی منظور از سرمایه نمادین، سرمایه نمادین ایرانی-اسلامی یا دینی و اخلاقی است که موجب کمتر شدن خشم و بهبود روابط افراد خانواده و جامعه می شود.

منصور انصاری و فاطمه طاهرخانی در تحقیقشان، سرمایه های نمادین را در شخصیت امام خمینی^(ره) دنبال می کنند و به تصویر می کشند. امام خمینی^(ره) به عنوان چهره های ایرانی و اسلامی و نماد جمهوری اسلامی ایران مقبول هستند، این شخصیت می تواند به عنوان الگوی تمامی افراد و استفاده کنندگان نماد ایرانی-اسلامی مورد استفاده قرار گیرد که با یافته های بررسی حاضر نیز هم راستایی دارد و یکدیگر را تأیید می کنند.

تحقیقات دیگری توسط دانشمندان و محققان دیگر در خارج از کشور صورت گرفته است که چون بعضاً سرمایه نمادین مبتنی بر الگوی غربی و مادی را به صورت ناخواسته مورد استفاده قرار داده اند، به طور موثر نمی توان با این بررسی مقایسه و دلایل منطقی اظهار کرد، بنابراین از ذکر آنها خودداری می شود.

به دلیل بروز محدودیت های زمانی و مکانی متعدد در انجام این بررسی، به محققان آتی پیشنهاد می شود:

۱. تحقیق مشابهی انجام دهند و نتایج آن را با نتایج حاضر مقایسه کنند.
  ۲. سرمایه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را با متغیرهای مستقل و وابسته این نوشتار بررسی کنند و به عنوان متغیرهای میانجی و تعدیل کننده در تحقیقات خود وارد کنند.
- مسئولان و مدیران اجتماعی، سرمایه های نمادین مبتنی بر الگوی ایرانی-اسلامی را

درکشور تولید، مدیریت و بازتولید کنند و در برابر الگوها و نمادهای غربی، نمادهایی ایرانی-اسلامی بسازند تا بتوانند نمادهای غربی را در هم شکنند و جایگزینی برای نمادهای غربی باشند؛ زیرا نمادهای ایرانی-اسلامی می‌توانند در اشاعه فرهنگ، اقتصاد و اجتماع مبتنی بر سبک زندگی اسلامی نقش بسیار زیادی داشته باشد.

منابع و مأخذ

- ارمکی، اخوان و معصومه نعلچی، (۱۳۹۳). «سبک زندگی معنوی امام رضا(ع): الگویی برای آرامش روانی». *فرهنگ رضوی*، سال دوم، شماره ۷: ۱۸۰-۱۴۵.
- ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری، (۱۳۸۳). *توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران*. تهران: نی.
- اکبری، امین، (۱۳۸۳). *نقش سرمایه اجتماعی در مشارکت: بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی و سیاسی (مطالعه موردی: روستای فارسنج از توابع سقز)*. دانشگاه علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- انصاری، منصور، فاطمه طاهرخانی، (۱۳۸۸). «بازیابی نظریه سرمایه نمادین در اندیشه و کلام حضرت امام خمینی (ره)». پژوهش نامه متین، دوره ۴۵: ۱۹-۱.
- بابایی، رسول، (۱۳۹۰). «امکانات سیاسی در نظریه جامعه‌شناختی پیر بوردیو: تولید نظریه سیاسی». *سیاست*، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۱، شماره ۳، پاییز: ۵۶-۳۹.
- بوردیو، پیر، (۱۳۸۴). *اشکال سرمایه (سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه)*. مترجم افشین خاکباز و حسن پویان، تهران: شیرازه.
- بوردیو، پیر، (۱۳۸۴). *طرحی از یک نظریه کنش*. مترجم مرتضی مردی‌ها، تهران: نقش و نگار.
- پیری، معصومه، (۱۳۹۰). «بررسی نقش تعامل نمادین در صمیمیت زوجین از دیدگاه زنان شهرستان کرج». پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته مشاوره خانواده، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جانی‌پور، محمد و علی سروری‌مجد، (۱۳۹۳). «تبیین شیوه‌های تربیتی امام رضا(ع) در راستای ایجاد سبک زندگی اسلامی». *فرهنگ رضوی*، سال دوم، شماره ۷: ۸۰-۵۳.
- حضرتی، مرتضی، (۱۳۹۲). «بررسی جامعه‌شناختی رابطه سرمایه نمادین و نگرش به حقوق شهروندی (مطالعه موردی: شهر تبریز)». پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد واحد تبریز.
- خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۱). «بیانات مقام معظم رهبری». *ایران*، شماره ۵۲۰۵.

- روح الامینی، محمود، (۱۳۷۷). *زمینه فرهنگ‌شناسی*. چاپ چهارم، تهران: عطار.
- روحانی، حسن، (۱۳۸۸). «درآمدی بر نظریه سرمایه فرهنگی». *راهبرد*، سال ۱۸، شماره ۵۳: ۷-۳۵.
- شارع‌پور، محمود و غلامرضا خوش‌فر، (۱۳۸۱). «رابطه سرمایه فرهنگی با هویت اجتماعی جوانان». نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۰: ۱۴۷-۱۳۳.
- شویره، کریستین و اولیویه فونتن، (۱۳۸۵). *واژگان بوردیو*. مترجم مرتضی کتبی، تهران: نی.
- صفدری، سلیمان، (۱۳۷۴). «رضایت اجتماعی و عوامل موثر بر آن». پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- عبدالله‌زاده مینایی، ماه‌گل، (۱۳۹۰). «تأثیر سرمایه نمادین خانواده بر خشونت خانگی». پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته مطالعات زنان و خانواده، دانشگاه علامه طباطبایی.
- فکوهی، ناصر، (۱۳۸۴). «پیر بوردیو: پرسمان دانش و روشنگری». *علوم اجتماعی*، مجله دانشگاه فردوسی مشهد، سال دوم، شماره ۱: ۱۶۱-۱۴۱.
- محسنی، منوچهر، (۱۳۶۷). *مقدمات جامعه‌شناسی*. تهران: دوران.
- نامدار جویمی، احسان، (۱۳۹۳). «بررسی رابطه سرمایه فرهنگی، اجتماعی و نمادین با رفتار مصرف‌کننده در صنعت پوشاک (مطالعه موردی: شهروندان شهر اصفهان)». پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته مدیریت بازاریابی، دانشگاه ایلام.
- نوغانی، محسن، (۱۳۸۳). «آموزش و پرورش و بازتولید فرهنگی». *رشد علوم اجتماعی*، دوره جدید، شماره ۳۳: ۱۹-۱.
- یاوری، وحید، محمد جانی‌پور، (۱۳۸۸). *تصویرسازی از آینده از منظر شهدای انقلاب اسلامی*. تهران: بنیاد شهید انقلاب اسلامی با همکاری مرکز تحقیقات علوم انسانی دانشگاه امام صادق(ع).
- Benn, Suzanne; Richard Jones, (2009). "The Role Symbolic Capital in Stackholder Disputes: Decision Making Concerning Intractable Wastes".

Journal of Environment Management, Vol 9:1593- 1604.

Gavereliuc, Dana; Alin Gavereliuc, (2014). **Symbolic Capital and Cultural Dimensions in Romanian Educational Organizations**". *Procidia, Social and Behavior Sciences* 127: 392- 395.

Nilep, Chad ,(2009). **"Sibling Interaction and Symbolic Capital: Toward a Theory of Political Micro- economy"**. *Journal of Pragmatics*, Vol 41, September: 1683- 1692.